

Předmluva

Knih, jako je tato, není na českém trhu mnoho. A ani jedna napsaná českým psychologem. V čem tkví její jedinečnost? Především v etnopsychologickém rozměru terénního výzkumu, který v české odborné produkci nemá obdoby.

Autor srovnává sociální reprezentace zacházení s konceptem smrti v nábožensky zcela odlišných kulturách – na Srí Lance u mnichů školy theraváda a jejich laických stoupců a v České republice pak u zdravotníků a jejich pacientů na onkologickém oddělení. Buddhistická kultura by se mu neotevřela, pokud by zůstal pouze vnějším pozorovatelem. Výjimečnost jeho přístupu lze tak spatřovat také v tom, že přijal roli badatele žijícího ve výzkumu, tj. stal se na čas mnichem, žil a přemýšlel stejným způsobem jako jeho respondenti. Neustále svoji vnímavost vůči kultuře kultivoval meditací všímavosti a vhledu. Autor knihy přijal mnišskou identitu a tak jako příslušník západní kultury integroval a životem v dané komunitě a též vlastním výzkumem rozvíjel buddhistickou zkušenost. Ta by neměla být opomíjena, a to ani ve výzkumu, neboť do zásobárny vědění lidstva patří. Valerie

ová a Jeremy Shapiro (1998)* ji dokonce označují za buddhistický obrat v poznávání. Patří k jedné ze čtyř tradic lidského vědění a mohli bychom dokonce tvrdit, že spolu s fenomenologickou, hermeneutickou a kritickou sociální tradicí ve vědě spoluutváří vědění o člověku.

Buddhistická verze vědění akcentuje etické souvislosti výzkumu v míře, která se dosud v západní kultuře objevovala jen sporadicky. Knihou Romana Hytycha tyto principy buddhistického obratu prostupují. Jedním z nich je i uvědomění si vlastních potřeb a motivací s ohledem na výzkum. V praxi to znamená připustit, že touhy, s nimiž vstupujeme na výzkumné pole, jsou zdrojem našich iluzí a utrpení a že se nečekaně vynoří v okamžiku, kdy výzkum zahájíme. Meditace, o nichž se autor zmiňuje, mu zřejmě pomohly zvládnout tuto potíž. Zároveň se neubráníme pocitu, že se tato praxe podobá fenomenologickému „uzávorkování“ empirického já, aby kontury zkoumaného jevu byly zřetelnější. S tím souvisí další problém, s nímž se musí výzkumník buddhistické tradice vyrovnávat, totiž definice „druhého“ ve výzkumu.

* Bentz, M.V., Shapiro, J.J. (1998). *Mindful inquiry in social research*. Thousand Oaks: Sage Publications

Buddhismus učí, že naše každodenní zkušenosti oddělenosti od jiných bytostí je iluzorní a pochází ze lpění na iluzi existence ega. Nemusíme s tímto předpokladem souhlasit, avšak jsme-li přiměřeně kritičtí k možnostem zkoumání druhých lidí, pak přijmeme konfrontaci s rizikem, že budeme do našich zjištění projíkat vlastní iluze, fantazie, potřeby apod. Zde pomáhala Romanu Hytychovi buddhistická praxe soucitu, kdy v jeho zorném poli byl trpící a pocítující jedinec, nikoli jen zkoumaná osoba či respondent. Ve výzkumu se pak musel nutně ptát sám sebe, jaký druh dotazování a výzkumného jednání zvolí, aby zároveň zmírnil bolest těch, kteří byli ochotni s ním svoji zkušenost se smrtí sdílet. Zde zase můžeme slyšet souznění s emancipačními snahami sociálně kritického pojetí vědy v západní kultuře. Výzkum Romana Hytycha nás také přesvědčí o tom, že s růstem naší všímavosti vůči druhým, naší pozorností, kterou věnujeme utrpení druhého s cílem jej zmírňovat, přispíváme – řečeno buddhistickým jazykem – k růstu vlastní spirituální dokonalosti a osvícení, tedy i redukci vlastního utrpení.

Knihla však především představuje mimořádně zdařilý pokus aplikovat teorii sociálních reprezentací na problematiku vnímání smrti. Mezioborový záběr práce je široký – sociologicko-antropologicko-psychologické pole, na němž se autor sebejistě pohybuje. Přitom nejde o arogantní sebedůvěru nadšence, jenž si osobuje právo poučovat o tématu, které je v česko-slovenském odborném kontextu poddimenzováno. Jde o precizní exkurz do oblastí vnímání smrti, opřeny o kvalitní zahraniční odborné zdroje. Práce netrpí ani tím, co bychom od mladého, byť nadaného autora očekávali, totiž zaštitováním se autoritami a obavami z vlastního názoru. Názory jiných slouží Romanu Hytychovi jako fundament, na němž rozvíjí koncizní úvahy vymezené zřetelným úhlem pohledu či interpretační perspektivou – kromě již zmíněného buddhistického respektu k trpícímu člověku a dalších principů, které mají etický přesah, je to teorie sociální reprezentace a metoda „zakotvené teorie“.

Místy se může text jevit jako provokující nezvyklostí předkládané zkušenosti i její následné reflexe. Autor ji ale nevnučuje. Kdo však může říci, že je kompetentnější posoudit, co je to žitá zkušenost buddhistického mnicha a výzkumníka současně? Jeho výzkum je věrohodný, zakotvený v empirických nálezech a pečlivě popsany a nelze mu upřít badatelskou akribii. Jde o psychologicko-etnologickou studii „par excellence“.

Brno, 10. 3. 2008

Prof. PhDr. Ivo Čermák, CSc.